

Меджибовська Наталія Семенівна

канд. економ. наук, доцент

Одеський державний економічний університет

Меджибовская Наталия Семеновна

канд. економ. наук, доцент

Одесский государственный экономический университет

Medzhybovska Nataliia

Ph.D., Associate Professor

Odessa State Economic University

ЛОГІСТИКА Й УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК:
СПІЛЬНІСТЬ І ВІДМІННІСТЬ КОНЦЕПЦІЙ
ЛОГИСТИКА И УПРАВЛЕНИЕ ЦЕПЯМИ ПОСТАВОК:
ОБЩНОСТЬ И ОТЛИЧИЕ КОНЦЕПЦИЙ
LOGISTICS AND SUPPLY CHAIN MANAGEMENT:
CONCEPT SIMILARITY AND DISTINCTION

У статті розглядаються питання термінологічного й логічного співвідношення термінів логістики й управління ланцюгами поставок. Розглянуті причини термінологічних розбіжностей у даній предметній області, проводиться аналіз стану наукової думки по даному питанню й пропонується авторське бачення спільності й відмінності даних понять. У якості спільних положень ідентифіковані системний розгляд ланцюга поставок і процесний підхід, відмінностей – склад інтегровальних бізнес-процесів, а саме: управління ланцюгами поставок крім управління матеріальним потоком включає управління інформаційним потоком не тільки в якості супутнього, але й у якості основного джерела створення вартості.

Ключові слова: *логістика, управління ланцюгами поставок, процесний підхід, бізнес- процеси, матеріальний потік, інформаційний потік*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Кожна нова економічна парадигма вимагає вдосконалювання існуючих і формування нових методів і інструментів управління. Так, поява логістики (як і сучасної теорії маркетингу) як науки стала відповіддю на необхідність реалізації маркетингово-орієнтованої економічної парадигми. Подальший розвиток науки логістики знайшов своє відображення в формуванні концепції управління ланцюгами поставок (Supply Chain Management, SCM – англ.), яка передбачає ефективну побудову міжорганізаційних зв'язків і управління ними. У цьому зв'язку можна припустити, що формування клієнто-орієнтованої економічної парадигми привело до появи SCM як концепції, що найбільш повно відображає системність, взаємозв'язок і взаємозалежність бізнес-партнерів у рамках ланцюга поставок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Теоретичні основи концепцій логістики й управління ланцюгами поставок викладені в численних роботах, серед яких особливої уваги заслуговують роботи Анікіна Б.А., Гаджинського А.М., Гіменець К., Джонса Т., Іванова Д.О., Карнаухова С.Б., Крикавського Є.В., Кристофера М., Кротова К.В., Купера М., Ламберта Д., Луммуса Р., Міротіна Л.Б., Ніколса Е., Окландера М.А., Пономарьової Ю.В., Портера М., Рилей Д., Рудзки Р.Є., Сергєєва В.І., Свенссона Г., Стівенса Дж., Стока Дж., Тишбева І.Е., Трента Р., Тяпухіна О.П., Уварова С.О., Уотерса Д., Хендфілда Р., Харланда С. і ін. Однак, на нашу думку, недослідженими залишаються питання термінологічного й логічного співвідношення понять логістики й SCM.

Справа в тому, що в сучасній розумінні й логістика, і управління ланцюгами поставок як науки сформувалися відносно недавно, у зв'язку із чим їх термінологічний апарат недосконалий і вимагає розвитку. На сьогоднішній день він складається з нерівномірної суміші технічних, економічних і управлінських термінів, «тому важливо визначити принципи систематизації й класифікації базових термінів (ключових слів), здатні забезпечити повноту й гармонійність понятійного апарата для цілей логістичних досліджень і практичної діяльності» [1].

Далі, у практичній діяльності термін «логістика» сприймається часто досить обмежено – як діяльність, що пов'язана із транспортуванням і складуванням і не є вирішальною для досягнення конкурентної переваги на ринку. Більш того, терміном «логістика» стали підмінювати безліч інших понять, а сам факт виконання яких-небудь функцій і операцій із сфери логістики (зберігання, транспортування, управління запасами тощо) сприймається як використання логістики, а саме підприємство (або які-небудь фактично існуючі ланцюги поставок) називаються «логістичними системами». Так, часто «... усі традиційні види діяльності по здійсненню поставок і їх продуценти автоматично перейменовуються в умовах ринкової економіки в логістичні, безвідносно до рівня їх розвитку й сприйнятливості логістичних новацій. Тим самим багатьом діючим досить консервативним структурам, що застосовують застарілі форми й методи управління потоковими процесами, автоматично приписуються не властиві їм характеристики раціональності ... нібито органічно властиві будь-яким логістичним структурам...» [2].

Термін SCM у практиці господарювання на вітчизняних підприємствах практично не використовується, хоча в російськомовній науковій літературі з'явився ряд публікацій щодо співвіднесення термінів логістики й SCM [1-4 і ін.]. Особливу гостроту дискусіям додала поява спеціальності підготовки кадрів вищими навчальними закладами Росії за назвою «Логістика й управління ланцюгами поставок» у 2006 році.

Багато питань, що ставляться до понятійного апарата й термінології логістики й SCM, постійно уточнюються й змінюються, наповнюючись

новим змістом. У закордонних країнах питаннями стандартизації термінології займається ряд провідних організацій, у тому числі Європейська логістична асоціація (European Logistics Association – англ.), Рада професіоналів в області управління ланцюгами поставок (Council of Supply Chain Management Professionals, раніше – Council of Logistics Management – англ.) і Асоціація операційного менеджменту (The Association for Operation Management – англ.).

Усе вищесказане обумовлює необхідність проведення досліджень в області термінологічного й логічного співвіднесення понять логістики й SCM.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є визначення термінологічного й логічного співвідношення термінів логістики й SCM. Для досягнення поставленої мети було використано: діалектичний метод пізнання – при дослідженні трансформації відносин між учасниками ланцюга поставок; історико-логічний – для виявлення генезису та аналізу еволюції термінів логістики й SCM; теоретичного узагальнення й порівняння – для розвитку категорійного апарату логістики й SCM; системний підхід – при обґрунтуванні доцільності розгляду логістики як частини SCM; абстрактно-логічний – для теоретичних узагальнень і формулювання висновків дослідження тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У літературі приводяться різні думки із приводу причин термінологічних розбіжностей у даній предметній області. Приведемо основні з них:

- історично короткий строк існування;
- наявність різних національних шкіл;
- міждисциплінарний характер і комбінація економічних і інженерно-технічних дисциплін;
- наявність великої кількості термінів з різних галузей знань;
- відсутність деяких термінів у різних мовах (у порівнянні з іншими мовами);
- неточне розуміння широко розповсюджених концептів термінів у деяких країнах.

На початку свого розвитку в середині 1990-х рр. SCM трактувалося як деяке доповнення до логістики. Ріст уваги до SCM як до інтегративної філософії управління взаєминами в ланцюзі поставок, на наш погляд, був викликаний рядом причин, найважливішими з яких є:

1. ріст конкуренції на світовому ринку й зміна її характеру, викликані трансформацією ролі споживача, глобальним розподілом праці тощо. У сучасних умовах стратегії конкуренції, орієнтовані винятково на лідерство по витратах і/або продуктову диференціацію, декілька втратили свою значимість для забезпечення стійкої конкурентної переваги. У главу кута вийшов пошук специфічних активів, здатних забезпечити компаніям унікальні переваги, важкі для повторення конкурентами. Такими активами

стали так звані ключові компетенції компаній, представлені здебільшого нематеріальними активами, такими як навички, уміння, імідж, методики керування тощо.

Практичне застосування ідеї ключових компетенцій і ресурсного підходу знайшли в передачі непрофільних бізнес - процесів на аутсорсинг, що призвело, з одного боку, до спеціалізації й у деяких випадках до розукрупнення компаній, з іншого боку - до збільшення кількості учасників ланцюга поставок і необхідності узгодження дій між ними. Природним результатом цих змін стало підвищення невизначеності й ризику, пов'язаних зі збільшенням залежності від поведінки інших учасників ланцюга поставок.

Крім того, технології виробництва окремих продуктів настільки ускладнилися, що виробництво всіх компонентів готової продукції на одному підприємстві стало практично неможливим. У цьому зв'язку особливо гостро стало питання інтеграції ключових бізнес - процесів учасників ланцюга й координації їхніх дій у рамках єдиної стратегії розвитку.

2. розвиток і повсюдне поширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що уможливило оперативну обробку великих обсягів інформації, застосування досконалих методів і інструментів прийняття рішень, віддаленої роботи, дистанційних комунікацій тощо. Сучасні ІКТ сформували інформаційну інфраструктуру підтримки віртуальної взаємодії учасників ланцюга поставок, здатну забезпечувати комунікацію й інтеграцію, спільне керування, включаючи моделювання взаємодії учасників і підтримку виконання робіт. Їхню основу склали ERP-системи (Enterprise Resource Planning - планування ресурсів підприємств, англ.), оснащені так званими SCM-рішеннями, що об'єднали зв'язані послідовні ланцюги багаторічних бізнес - партнерів - постачальників, виробників, торговельних структур тощо. Керівники змогли досить точно погоджувати основні бізнес - процеси й управляти не тільки окремими функціями підприємства, але і його діяльністю в цілому - з урахуванням взаємозв'язків із зовнішнім миром.

Еволюцію концепцій логістики й SCM цікаво простежити на прикладі Ради професіоналів в області управління ланцюгами поставок. Вона була створена в січні 1963 р. за назвою Національної Ради з фізичного розподілу (National Council of Physical Distribution Management, NCPDM – англ.) і поєднувала науковців, консультантів і менеджерів – прихильників ідеї інтеграції функцій транспортування, складування й управління запасами. У той час термін «фізичний розподіл» тільки входив в обіг і вплинув на розвиток бізнес – співтовариства.

В 1985 р. у відповідь на розвиток логістики як науки й сфери практичної діяльності NCPDM був перейменований у Раду логістичного менеджменту (Council of Logistics Management, CLM - англ.). На щорічній конференції в 2003 р. Рада презентувала нові трактування термінів SCM і логістики, підсиливши акцент на системній управлінні ланцюгом поставок, яке включає «не тільки логістику, але й постачання, виробничі операції й функції маркетингу/продажів». У результаті 15.07.2004г. виконавчий комітет CLM ухвалив рішення щодо перейменування асоціації в Раду професіоналів

в області управління ланцюгами поставок (з 01.01.2005г.). Таким чином, розвиток науки й практики господарювання знайшли своє відображення в зміні назви асоціації, що поєднує професіоналів в області системного управління взаєминами бізнес-партнерів.

Європейська логістична асоціація також кардинально переглянула визначення логістики, сформульоване в 1994 р., визначивши контролінг, координацію й інтеграцію при управлінні товарним потоком як функції управління ланцюгами поставок. Асоціація операційного менеджменту закріпила за Supply Chain Management розширене тлумачення інтеграції – інтеграцію всіх ключових бізнес-процесів у ланцюзі поставок, включаючи логістичні. Еволюція понять логістики й SCM представлена в таблиці 1.

Таблица 1

Еволюція понять логістики й SCM

Джерело	Рік	Визначення
Національна рада з фізичного розподілу, США [5]	1967	Логістика - термін, використовуваний у виробництві й комерції для опису широкого спектра діяльності, пов'язаної з ефективним переміщенням готової продукції від кінцевого пункту виробничої лінії споживачеві, і в деяких випадках включає рух сировини від джерела поставки до початкового пункту виробничої лінії
Національна рада з фізичного розподілу, США [5]	1976	Логістика – це інтеграція двох або більш видів діяльності з метою планування, впровадження й контролю ефективності потоку сировини, незавершеного виробництва й готової продукції від пункту виникнення до пункту споживання
Асоціація операційного менеджменту [1]	1994	Логістика (бізнес-логістика) – організація планування, контроль і виконання товарного потоку від проектування й закупівель, через виробництво й розподіл до кінцевого споживача з метою задоволення вимог ринку з мінімальними операційними й капітальними витратами
Купер М. і ін. [6]	1997	З'явилася концепція SCM як інтегративна філософія управління загальним потоком у каналі від початкового постачальника сировини до кінцевого споживача й за його межі, включаючи процес утилізації

У своїй статті Купер М. і ін. [6] підсумували спори про співвіднесення логістики й SCM, остаточно відокремивши логістику (як функцію тактичного рівня) від управління ланцюгами поставок (стратегічний характер). Іншими словами, ідея управління ланцюгами поставок народилася зі спроби розширити горизонт логістики до стратегічного рівня з погляду її компетенції і як результат виходу її діяльності за рамки однієї фірми.

Таким чином, поняття SCM є більш широким, чим поняття логістики. Загальним у цих поняттях є системний розгляд ланцюга поставок, починаючи від першого постачальника й до кінцевого споживача, а також процесний підхід, який розглядає управління як безперервну серію взаємозалежних управлінських функцій.

Основна відмінність між цими поняттями, на наш погляд, полягає в тому, що логістика є частиною SCM. Логістика є інтегрованою функцією управління матеріальним потоком, що включає постачання, підтримку

виробництва й розподіл [7], тоді як SCM в ідеалі поєднує все бізнес-процеси в ланцюзі поставок.

На думку Стока Дж., деякі дослідники необґрунтовано змішують поняття логістики й управління ланцюгами поставок. Він увів поняття «логістичної короткозорості» для позначення філософії, «яка розглядає або логістику в суцільно традиційному виді, або управління ланцюгом поставок винятково як розширене управління інтегрованою логістикою. Із традиційної точки зору, фокус логістики спрямований на більш ефективне й результативне виконання операцій, і тільки потім, у якості вторинної мети, на кооперацію з іншими функціональними областями фірми. ... Дослідження управління ланцюгом поставок як простого розширення управління інтегрованою логістикою означає, що значення елементів маркетингу, фінансів, виробництва/операцій і т.п. ігнорується або мінімізується» [8].

На наш погляд, ключовим моментом у розумінні відмінностей між логістикою й SCM є склад їх бізнес-процесів. З метою чіткого визначення розходжень між цими поняттями нами було проведено дослідження робіт різних авторів по питанню складу ключових бізнес-процесів, що входять в SCM. Так, згідно International Center for Competitive Excellence SCM включає логістику, закупівлі, маркетинг/продажу, виробництво, фінанси, науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи [5].

Купер М. і ін. виділяють такі ключові бізнес-процеси SCM [6]:

- Управління взаєминами зі споживачами;
- Управління обслуговуванням споживачів;
- Управління попитом;
- Управління виконанням замовлень;
- Управління виробничим потоком;
- Управління постачанням;
- Управління розробкою продукції;
- Управління зворотним потоком.

Деякі вчені вважають, що окрім логістики SCM включає конструювання, управління попитом і закупівлями, що передують вхідній логістиці. Також на їхню думку, SCM включає вихідну логістику, дистрибуцію, роздрібний продаж і зворотний зв'язок зі споживачами [9].

На думку Кросби П., консультанта компанії CGR Management Consultants, логістика включає фізичний розподіл, складування, перевезення вантажів (вхідне й вихідне), обробку замовлень, планування запасів і виробництва, у деяких галузях – обслуговування споживачів. Управління ланцюгами поставок включає описані вище функції логістики, а також постачання, виробничі операції, виробниче календарне планування, контроль запасів, управління матеріальними потоками, планування розміщення устаткування, інформаційні технології для здійснення координації між постачальниками, компанією й споживачами (оптовими й роздрібними підприємствами, кінцевими споживачами) [10].

Як видно з наведених вище прикладів, серед учених і практиків не існує єдиної думки із приводу як понятійного апарату логістики й SCM, так і із приводу переліку складових бізнес-процесів. Єдиною точкою зіткнення викладених вище думок є визнання того факту, що SCM є більш широким поняттям, ніж логістика, і логістика є найважливішою частиною управління ланцюгами поставок.

Як було зазначено вище, логістика є інтегрованою функцією управління матеріальним потоком і включає три бізнес-процеси – постачання, підтримку виробництва й розподіл [7]. SCM поєднує ключові бізнес-процеси на протязі усього життєвого циклу продукту: від ідеї до конструкції, потім виробництво, розподіл, продаж, післяпродажне обслуговування й знову повторення циклу відповідно до перемінливих запитів покупців. Автор вважає, що основна відмінність між логістикою й SCM полягає в складі бізнес-процесів, що інтегруються, а саме: SCM окрім управління матеріальним потоком (тобто логістики) включає управління інформаційним потоком не тільки в якості супутнього (як у бізнес-процесах постачання, підтримки виробництва й розподілу), але й у якості основного джерела створення вартості (як у бізнес-процесі розробки продукції).

На малюнку 1 представлена узагальнена схема ланцюга поставок, що включає клієнтів, підприємство і його постачальників усіх рівнів (на малюнку для зручності представлені постачальники тільки 2-х найближчих рівнів).

На схемі представлені функції управління матеріальним потоком і окремо – основні функції управління інформаційним потоком, які відіграють самостійну, а не супутню роль (як, приміром, обслуговування матеріального потоку) у формуванні ланцюга створення цінності. Важливо відзначити, що в сучасних умовах господарювання вихідним пунктом формування ланцюга створення цінності є споживач.

Інтеграція зазначених на схемі функцій управління матеріальним і інформаційним потоками як між собою, так і із ключовими бізнес-партнерами дозволяє досягти конкурентних переваг для всіх учасників ланцюга. Таку інтеграцію можна розглядати як унікальний, рідкий, важко відтворюваний і незамінний ресурс, який стає ключовою компетенцією ланцюга бізнес-партнерів і здатний принести йому конкурентні переваги.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого дослідження даної теми. У результаті проведеного дослідження нами були досягнуті такі позитивні результати:

1. визначено причини термінологічних розбіжностей в області логістики й SCM;
2. розглянуто сучасний стан наукової думки з питань теорії й практики логістики й SCM;
3. виявлено проблеми термінологічного характеру в даній предметній області;

Рис. 1. Схема ланцюга постачання й функцій управління матеріальним і інформаційним потоками

4. розглянуто еволюцію концепцій логістики й SCM протягом останніх десятиліть;
 5. наведено думки різних вчених про склад бізнес-процесів, що входять до SCM;
 6. зроблено висновок про те, що поняття SCM є більш широким, ніж поняття логістики, і логістика є найважливішою частиною SCM;
 7. ідентифіковані загальні положення в поняттях логістики й SCM, а саме: системний розгляд ланцюга поставок, починаючи від першого постачальника й до кінцевого споживача й процесний підхід, який розглядає управління як безперервну серію взаємозалежних управлінських функцій.
 8. сформульовано основну відмінність понять логістики й SCM, а саме склад інтегрованих бізнес-процесів. SCM окрім управління матеріальним потоком включає управління інформаційним потоком не тільки в якості супутнього (як у бізнес-процесах постачання, підтримки виробництва й розподілу), але й у якості основного джерела створення вартості (як у бізнес-процесі розробки продукції).
- Подальші наукові розробки ми передбачаємо в напрямку збору й аналізу термінів логістики й SCM, що подані різними авторами.

Summary

This paper devoted to the actual topic of terminological and logical relation between logistics and supply chain management concepts. It considers the main reasons for the terminology differences in this subject area, analyses the different scientific opinion and proposes the author view on the similarity and distinction between logistics and supply chain management. As the similarity the author identifies the systems thinking and process approach, as the distinctions – the structure of integrated business-processes, namely: the supply chain management manages not only the flow of material but also the flow of information as the main source of creation of value as contrasted with logistics which manage the information flow in the auxiliary mode.

Література

1. Сергеев В.И. Снова в вопросу о терминологии и околотерминалогической возне вокруг логистики / В.И. Сергеев // Ресурсы Информация Снабжение Конкуренция. - 2008. - №2. – С. 123-128.
2. Зырянов А. Логистизация распределительных систем: определения, оценка эффективности / А. Зырянов, Т.Синагатуллин // Ресурсы Информация Снабжение Конкуренция. - 2009. - №1. – С. 21-24.
3. Тяпухин А. О понятиях «логистика» и «управление цепями поставок» / А. Тяпухин // Логистика. – 2009. - №2. – С. 16-17
4. Уваров С. Управление цепями поставок: не только новые возможности, но и проблемы / С. Уваров // Логистика. – 2007. - №2. – С.12-13.
5. Giménez C. Supply Chain Management Implementation in the Spanish Grocery Sector: An Exploratory Study / C. Giménez // International Journal of Integrated Supply Management. – 2004. - № 1 (1). – С. 98-114.
6. Cooper M.C. Meshing Multiple Alliances / M.C. Cooper, L.M. Ellram, J. Gardner, A. Hanks // Journal of Business Logistics. – 1997. - №18 (1). – С. 67-89.
7. Окландер М.А. Логистика: Підручник / М.А. Окландер. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 346 с.

8. Stock J.R. Marketing myopia revisited: lessons for logistics / J.R. Stock // International Journal of Physical Distribution and Logistics Management. – 2001. - № 32 (1). – С. 12–21.
9. SCM vs Logistics [Электронный ресурс] // Supply Chain and Quality Management Forum. – Режим доступа: http://www.12manage.com/i_sq.html.
10. Difference between Logistics & Supply Chain [Электронный ресурс] / P.A. Crosby // All experts questions and answers. – 01.14.2008. – Режим доступа: <http://en.allexperts.com/q/Logistics-Supply-Chain-2414/2008/1/Difference-Logistics-Supply-Chain.htm>.